

Annelerin Kabul Red Düzeyi İle Çocuklarının Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi¹

Alev Önder², Hülya Gülay³

Özet

Ailenin çocuğa karşı kabul ve red tutumlarının sebeplerini, sonuçlarını ve ilişkili olduğu kavramları tahmin etme ve açıklamayı amaçlayan bir sosyalleşme teorisi olan “Ailenin Çocuğu Kabullenme ve Reddetme Teorisi”, ebeveyn çocuk etkileşimine çok yönlü bir bakış açısı kazandırmıştır (Kasuto, 2005). Kùltürler arası ve kùltürler içi çalışmalarında Rohner ve Britner (2002 Akt. Toran 2005) ailenin çocuğu reddetmesi ile çeşitli akıl sağlığı sorunları arasında korelasyon saptamışlardır. Sözkonusu sorunlar, depresyon ve depresif davranışlar, davranış bozukluğu, dışı vurum davranışları ve suç işleme gibi davranış problemleridir. Ailenin çocukla etkileşimi, çocuğun birebir davranışlarına yansiyacak kadar etkilidir. Bu araştırmanın amacı, annelerin kabul- red düzeyleri ile çocuklarının empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesi Mustafa Gümüş ve Cemal Gürsel İlköğretim Okulları’ nın ve Üsküdar ilçesi Ali Fuat Cebesoy İlköğretim Okulu’ nun 4., 5. ve 6. sınıflarına devam eden 387 öğrenci oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kabul- red düzeyi, empati becerisi, 4., 5., 6. sınıf çocukları.

Mother’s Acceptance and Rejected Level of Their Children and Empathic Skills of Children

Abstract

The theory of “acceptance and rejected of children by the family” is a socialization theory and it’s purpose is predicting and explaining the reasons, conclusions and related concepts of parent’s attitudes of acceptance and refusal of their children (Kasuto 2005). Rohner and Britner (2002), found relations between parental acceptance and refusal to various mental health problems in a review gathering the conclusions of studies. (gtd. In. Toran, 2005). The purpose of this research is to examine the relation between mother’s acceptance and rejected levels of their children and children’s empathic skills. The sample of the study consists of 387 pupils of Elementary School of Mustafa Gumuş ve Cemal Gursel located in Gaziosmanpaşa and Elementary School of Ali Fuat Cebesoy in Uskudar. All children were chosen randomly from the 4.,5.,6. grades of the relevant schools.

Key words :Level of parents’ acceptance and rejected, empathic skills, 4.,5.,6, grades of children.

¹ Bu çalışma XVI. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi’ nde (Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 05-07 Eylül 2007, Tokat) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr. Marmara Üniversitesi. Atatürk Eğitim Fak. Okul Öncesi Eğitimi ABD e-posta: alevond@gmail.com.

³ Araş. Gör. Uzm. Marmara Üniversitesi. Atatürk Eğitim Fak. Okul Öncesi Eğitimi ABD. e-posta: hulyagulay7@hotmail.com

Giriş

Ebeveyn Kabul- Red Teorisi

Çocuklar bakımlarından sorumlu olan kişilerle (anne-baba gibi) olumlu ilişkiler yaşamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Yakın bakım sağlayan kişilerle olumlu ilişkiler geliştirilmediği durumlarda çocuklar saldırgan, bağımlı davranışlar sergileyebilmekte ve özgüvenleri düşük düzeyde olabilmektedir. Çocukluk çağındaki bu tür örselenmeler ileriki yaşlarda olumsuz etkilerini ilaç, alkol bağımlılığı ve benzer problemlerle gösterebilmektedir.

Olumlu etkileşimin boyutlarından biri çocuğu kabul etmektir. Kabul edici aileler sevgilerini ve/veya tepkilerini; öpme, kucaklama, koruma, okşama, şakalaşma gibi sözel ve bedensel biçimlerde gösterebilmektedirler: Reddedici davranışlar arasında da şunlar sayılmaktadır (Kitahara, 1987). 1. Ebeveynin çocuğuna karşı saldırgan tavırlar sergilemesi. 2. Ebeveynin çocuğunu ihmal etmesidir. Bu ihmal fiziksel açıdan çocuktan uzak durma, çocuğun ihtiyaçlarıyla ilgilenmeme şeklinde gerçekleşebilir. Reddedici tutumla yetiştirilen çocuklarda ileriki yıllarda şu özellikler görülebilmektedir: Saldırganlık, kişilere bağımlılık, düşük özgüven, düşük öz yeterlilik, karamsar bakış açısı, duygusal anlamda katı olmak, duygusal tepkisizlik, duygusal belirsizlik (Kitahara, 1987). Ebeveyn- çocuk ilişkisinin kalitesi çocuğun gelecek yıllardaki psikolojik sağlığının belirleyicilerindendir (Turner ve Diğerleri, 2001).

Ebeveyn kabul-red teorisi, ebeveynin kabul- red davranışını çeşitli değişkenler açısından inceleyen bir teoridir. Ebeveyn kabul-red teorisine göre çocukların en temel ihtiyacı, ebeveynlerinin sağlayacağı bakım, konfor, destek ve sevgidir (Khaleque & Rohner, 2002; Rohner, 2005; Rohner & Khaleque, 2005).

Teoriye göre ebeveyn tarafından reddedilen çocuklarda yukarıda sözü edilen kişilik özellikleri oluşmaktadır: Teoride 3 alt teori bulunmaktadır: Kişilik, başa çıkma, sosyo kültürel sistem alt teorileri.

Kişilik alt teorisi: Ebeveyn kabul reddinin, çocuğun kişilik ve psikolojik sağlığı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Teoriye göre doğumdan itibaren çocuğun ihtiyaçlarına karşılık çevreden olumlu tepkiler gelmesini beklemesi, biyolojik temelli duygusal bir ihtiyaçtır. Çocukların ebeveynleri ile ilişkileri, duygusal gelişimleri açısından önemlidir (Khaleque & Rohner, 2002; Rohner, 2005; Rohner & Khaleque, 2005).

Başa çıkma alt teorisi: Reddedilme ile başetme konusunda başarılı bireylerin özelliklerinin incelendiği bir teoridir. Reddedilme ile başa çıkan kişiler, etkili ve işlevsel başa çıkanlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Etkili başa çıkanlar, ciddi biçimde reddedildikleri halde duygusal ve akıl sağlığı açılarından iyi durumdadırlar. İşlevsel başa çıkanlar ise meslek ve öğrenim hayatlarında başarılı, duygusal ve akıl sağlığı açılarından zarar görmüş kişilerdir (Khaleque & Rohner, 2002; Rohner, 2005; Rohner & Khaleque, 2005).

Sosyo- kültürel sistem alt teorisi: Bu alt teoride, çevre, ebeveyn davranışı, çocuğun davranışı, akran, öğretmen davranışları, deneyimler, adet, görenek gibi

toplum içinde süreklilik kazanmış unsurların etkileşimlerinin incelenmesi yer almaktadır (Khaleque & Rohner, 2002; Rohner, 2005; Rohner & Khaleque, 2005).

Empati

Empati, diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmak için gerekli becerilerden biridir. Empati, etkili bir nitelik (başkalarının duygularını hissetmek gibi), bilişsel bir beceri (başkalarının duygularını anlamak gibi) olan, psikolojinin farklı alanlarından oluşmuş kavramlardan biridir (Jolliffe & Forrington, 2006). Empatinin ilk belirtileri bebeklik dönemine kadar uzanmakla birlikte diğer gelişim alanlarında olduğu gibi süreç içinde gelişmektedir. 0-1 yaş arasında, bebekler diğer kişilerin üzüntülerine tepki verirler ama o kişinin üzüldüğünün farkında olduklarını belli etmezler. 1-2 yaş civarında, diğer bir kişinin üzüntülü olduğunu anlayabilir ancak diğer kişinin kendisinden farklı gereksinimlerinin olabileceğinin farkında olmazlar ve bu nedenle uygun olmayan tepkiler gösterebilirler. 2-10 yaş arasında ise çocuk diğer insanların duygularının, kendi duygularından farklı olduğunun farkına varmaya ve kendi gereksinimlerini belirleyerek olaylara kendi yorumlarını koymaya başlar. Altı yaşından itibaren çocuk kendisini karşısındaki kişinin yerine koyabilmektedir (Köksal, 2005).

Kişinin, kendisinin ve başkalarının duygularının farkına varmasının gerek kişilerarası ilişkilerdeki önemi ve gerekse psikolojik sağlık üzerindeki etkisi pek çok yazar tarafından kabul edilmektedir (Önder 1999).

Araştırmalar, insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahip empatinin bazı değişkenlerle yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Sosyal yeterlilik, toplumsal uyum düzeyi ile empati becerisi arasında pozitif ilişki bulunurken, saldırganlık ve istismar ile empati arasında negatif yönde ilişki bulunmaktadır (Dökmen, 1998).

Ebevenlerle iletişimin niteliğinin bireyin psikolojik açıdan tüm yaşantısını etkileyebilecek öneme sahip oluşuna ait pek çok araştırma bulgusu mevcuttur. Rohner ve Khaleque (2005) 88 Amerikalı kadın üzerinde yaptıkları çalışmada, çocukluk döneminde ebeveyn tarafından sergilenen kabul- red tavrının algılanması ile kişilerin psikolojik değerlendirmeleri arasında ilişki bulmuşlardır. Buna göre kadınlar, çocuklukta ebeveynlerinden gördükleri davranışlara bağlı olarak yetişkinlikte de yakın çevrelerindeki kişilere karşı beklenti geliştirmekte ve ilişkilerini bu beklentilere göre şekillendirmektedirler.

Yapılan pek çok kültürel ve kültürler arası çalışmalarda ebeveyn kabul reddinin çocuklarda daha ileriki yıllarda depresyona, davranış problemlerine, madde bağımlılığına, kişilik problemlerine, iletişim sorunlarına yol açabildiğini ortaya koymaktadır (Rohner & Veneziano, 2001; Veneziano, 2003. Akt. Rohner 2005). Çalışmaların önemli bir bölümünde ise annenin kabul red tavrının, babaninkine göre çocuklar üzerinde daha etkili olabileceği görülmüştür (Rohner & Veneziano 2001; Veneziano, 2003. Akt. Rohner, 2005).

Bu çalışmada, ebeveyn- çocuk etkileşiminin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi ve empatinin sosyal ve duygusal gelişimdeki önemi göz önüne alınarak, annelerin kabul- red düzeyleri ile çocuklarının empati beceri düzeyleri arasındaki

ilişki incelenmiştir. Böylece ebeveynin algılanan kabul-red davranışları ile çocukların empatik beceri düzeyleri arasında ilişki bulunup bulunmadığı sınanmak istenmiştir.

Yöntem

Çalışmada, annelerin kabul red düzeyleri ile çocuklarının empati becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek için ilişki tarama modeli kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesi Mustafa Gümüş ve Cemal Gürsel İlköğretim Okulları' nın ve Üsküdar ilçesi Ali Fuat Cebesoy İlköğretim Okulu' nun 4., 5. ve 6. sınıflarına devam eden 205 kız, 182 erkek olmak üzere toplam 387 öğrenci oluşturmuştur. Çalışmaya katılan çocuklar ve anneleri, okul yöneticileri ve öğretmenlerden alınan bilgilere göre orta sosyo ekonomik düzeyi temsil etmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Çocuklara ait demografik bilgilerin yer aldığı 14 soruluk form, araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Araştırma sırasında form, çocuklar tarafından doldurulmuştur.

Ebeveyn Kabul- Red Ölçeği (Anne Formu): Bu ölçek, Rohner, Saavedra ve Granum tarafından 1980 yılında geliştirilmiştir. Rohner tarafından 1989 ve 1997 yıllarında tekrar gözden geçirilerek 1997 yılında son halini almıştır. Ölçeğin Türkçe' ye çevirisi Anjel ve Erkman tarafından 1993 yılında, dilsel eşitlik ile ilgili son düzenlemeler ise Erkman tarafından 2002 yılında yapılmıştır (Toran, 2005).

Ölçek, annenin çocuğunu kabullenme ve reddetme davranışlarının kendisi tarafından algılanmasını ölçer. Çocuğu en az 3 yaşında olan ebeveynlerin kendi kendilerine uygulayabileceği, toplam 60 maddeden oluşan dörtlü likert tipinde bir ölçektir. Kağıt- kalem testidir (Öner, 1997).

Ölçekten alınan puanların toplamı ölçeğin toplan red puanını vermektedir. Yüksek düzeyde alınan toplam red puanı annenin red düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Red düzeyi ne kadar yüksek ise annenin çocuğu reddi o kadar yüksek, çocuğu kabullenmesi ise o kadar düşüktür. Ölçeğin sınır puanı bulunmamaktadır (Toran, 2005).

Çocuklar ve Ergenler İçin Empati Ölçeği: Ölçek, Bryant tarafından 1982 yılında çocukların ve ergenlerin empatik eğilimlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. 2006 yılında da Biryant tarafından Türkçe' ye çevrilmiş ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek 22 maddeli, beşli likert tipi bir ölçektir (Biryant, 2006).

Araştırma kapsamında ölçeğin örneklem grubu için test- tekrar test analizi de yapılmıştır. İstanbul'da bir ilköğretim okulundaki 10, 11 ve 12 yaşında 25 çocuğa ölçek 2 hafta arayla 2 defa uygulanmış ve zamana karşı değişmezliği ölçülmüştür.

Tablo 1. Çocuklar ve ergenler için empati ölçeği' nin örneklem grubu için test- tekrar test analizi

	N	X	ss	r
Empati Ölçeği (1. Ölçüm)	25	70.1	8.32	.67
Empati Ölçeği (2. Ölçüm)	25	68.6	8.28	

Tablo 1 incelendiğinde, Çocuklar ve Ergenler İçin Empati Ölçeği' nin test-tekrar test uygulamaları arasında pozitif yönde, anlamlı ve yüksek bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($r = .67$, $p < .01$). Bu bulguya göre, ölçeğin zamana karşı değişmezliğinin yüksek olduğu söylenebilir.

İşlem

Çocukların Kişisel Bilgi Formları ve Empati ölçekleri çocuklar tarafından doldurulmuştur. Ebeveyn Kabul-red Ölçeği (Anne Formu) çocukların anneleri tarafından doldurulmuştur.

Verilerin Analizi

Demografik veriler için, kişisel bilgilerin frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Ebeveyn kabul- red düzeyi ile çocukların empati düzeyi arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon tekniği uygulanmıştır.

Bulgular

Tablo 2. Annelerin kabul- red düzeyi ile çocukların empati düzeyleri arasındaki ilişki

	N	X	ss	r
Annelerin Kabul Red Düzeyi	387	67.09	8.34	.042
Çocukların Empati Düzeyi	387	82.51	14.28	

Tablo 2 incelendiğinde, annelerin kabul red puanları ile çocukların empati puanları arasında, çok düşük ve anlamlı olmayan bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r = .042$ $p > .01$). Bu sonuca göre, annelerin kabul red düzeyi ile çocukların empati düzeyi değişkenleri arasında bir ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Tartışma

Araştırmanın sonucuna göre, annelerin kabul- red düzeyi ile çocuklarının empati düzeyleri arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç annelerin ölçekten aldıkları puan dağılımı ile açıklanabilir. Annelerin ölçekten aldıkları puan

ortalaması 82' dir. Bu ortalama annelerin oluşturduğu örneklem grubunun genel anlamda çocuklarına karşı kabul edici bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Çocukların da empati puan ortalamaları 67 olup, orta düzeyde bir empati becerisine sahip olduklarını göstermektedir. Başka bir deyişle, puan dağılımı açısından, gerek annelerin kabul-red puanları, gerekse çocuklarının empati puanları çeşitlilik göstermemektedir. Genel anlamda kabul edici tutuma sahip annelerin çocuklarının empati düzeyleri de orta düzeyde bulunmakla birlikte, bu açıdan sonuç pek de şaşırtıcı sayılmayabilir. Çocukların empatik beceri puanlarının orta düzeyde oluşu, annelerin kabul edici yöndeki tavırlarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası çalışmalarda genelde karşılaşılan sonuç, çocukların empatik becerileri ile ebeveynlerin kabul- red düzeyi arasında bir ilişkiye işaret etmezken, ebeveynin kabul-red davranışları ile çocukların psikolojik ve duygusal gelişimlerinin yakından ilişkili olduğudur.

Örneğin, 10-14 yaş arası 1359 öğrenci ile gerçekleştirilen bir araştırmada (Finkenauer ve Diğerleri, 2005), ebeveyn davranışları ile çocukların davranışsal ve duygusal problemleri incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, kabul edici ve destekleyici tavrın artmasıyla duygusal problemlerin azaldığı belirlenmiştir. Şöyle ki ihtiyaçlarıyla ilgilenilen, ilişkilerin yakın ve olumlu olduğu ailelerden gelen çocuklar, sosyal ilişkilerinde katılımcı, girişken davranışlar göstermekte, diğer insanlara karşı olumlu tavırlar geliştirmektedirler.

Rohner (2004), kabul-red teorsisi ile ilgili yapılan çalışmalarda, ebeveyn reddinin çocuğun kendisine ve dünyaya karamsar bir bakış açısı ile bakmasına yol açtığı sonucuna ulaşıldığını belirtmektedir.

Sekiz-onbeş yaş arası 678 çocuk ve anneleriyle gerçekleştirilen diğer bir araştırmada, annelerin kabul- red düzeyi ile çocuklarının sosyal iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur. Reddedici tutuma sahip annelerin çocuklarının özgüvenlerinin düşük olduğu, iletişim becerilerinin zayıf olduğu ve duygularını paylaşma gibi duygusal becerilerde de yetersizlikler gösterdikleri ifade edilmiştir (Wolchik ve Diğerleri, 2000).

Araştırmalar (Rohner & Rohner, 1980; Briere & Runtz, 1990; Houston & Vavak, 1991; Hoglund & Nicholas, 1995) ebeveynin destekleyici, kabul edici tavrı ile çocukların davranışları arasında güçlü bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Şöyle ki reddedici, saldırgan tavırlara sahip ebeveynlerin çocuklarının da çevrelerine karşı ebeveynleri gibi olumsuz tavırlar sergiledikleri belirtilmiştir (Akt. Nicholas & Beiber, 1996).

Çok sayıda araştırmada, anne çocuk ilişkisinin, çocuğun akran ilişkilerine, sosyal becerilerine önemli katkıları olduğu ifade edilmiştir. Araştırma bulgularına göre anne- çocuk arasındaki olumlu etkileşim çocuğun sosyometri puanlarını arttırmakta, bu çocuklar akranları tarafından sevilmeğe, empati düzeyleri artmakta ve akranları arasında popüler olmaktadır (Brody & Shaffer 1982; Paley ve Diğerleri, 2000).

12-14 yaş arasında 451 Amerikalı çocuk ve ailesinin katıldığı araştırmada, 4 yıl boyunca ebeveyn- çocuk ilişkileri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda

ebeveynleriyle kabul edici, sıcak ilişkiler içerisinde olan çocukların kardeşleriyle ve akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirdikleri, dışlanan, reddedilen çocukların ise sosyal ilişkilerinde problemler yaşadıkları, akranları tarafından sevilmedikleri belirlenmiştir (Paley ve Diğerleri, 2000).

Empati becerisi düşük düzeyde olan çocukların saldırgan olabildikleri ve çocukların geçirdikleri olumsuz duygusal yaşantıların onların empati becerilerini, sosyal yeterliklerini zedelediği, araştırmalar ile ortaya konulmuştur (Eisenberg & Miller, 1987; Zahn- Waxler, 1995; Kavkaiinan ve Diğerleri, 1999).

11-16 yaş grubundaki 52 ergen ve anneleriyle 2 yıl süreyle gerçekleştirilen araştırmada, annelerin kabul düzeyi ile ergenlerin sosyal becerileri arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Şöyle ki annelerin kabul düzeyinin arttığı durumlarda çocukların sosyal yeterlik düzeylerinin de yüksek olduğu, diğer insanlarla daha sağlıklı ilişkiler kurabildikleri saptanmıştır (Jones, 2000).

6-8 yaş arası 106 çocuk ve ebeveynlerinin, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin katıldığı bir araştırmada, çocukların ebeveynleriyle ilişkilerinin akranlarıyla ilişkilerine yansımaları incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında, kabul edici, sıcak ilişkilerin kurulduğu ailelerden gelen çocuklar, arkadaşları arasında, reddedilen, ihmal edilen akranlarına göre daha çok empati becerisine sahip olarak değerlendirilmektedirler (Davidov & Grusec, 2006).

Bununla birlikte pek çok araştırma da çocuğunun ihtiyaçlarına cevap verebilen, kabul edici, şiddet uygulamayan, ihmal etmeyen, reddetmeyen, koruyucu olan annelerin çocuklarındaki empati düzeyinin, çocuklarını reddeden, ihmal eden, çocuklarıyla ilgilenmeyen annelerin çocuklarına göre daha yüksek olduğunun da altını çizmektedir (Clarke, 1984; Kohn, 1991).

Yapılan bu araştırma desteklemese de, bir çok araştırma bulgusundaki ortak nokta, ebeveyn – çocuk ilişkilerinin çocuğun sosyal ve duygusal yaşamında kalıcı etkilere sahip olduğudur. Bu açıdan ebeveynlerin çocuklarıyla nitelikli ilişkiler geliştirebilmeleri için anne baba adaylarından başlamak üzere tüm ebeveynlere çocuk psikolojisi, çocuk eğitimi, çocuk bakımı gibi konularda bilgilendirme çalışmalarının; üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, Halk Eğitim Merkezleri, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenmesi önem taşımaktadır. Öğretmenlerin de öğrencilerini yakından takip ederek çok yönlü tanımaları ve gerekli durumlarda ebeveynleri çocuklarıyla ilgili yönlendirmeleri de gerekmektedir. Annelerin kabul- red düzeyi ile çocuklarının empati düzeyi arasındaki ilişki konusu, farklı örneklem grupları ve farklı değişkenlerle (cinsiyet, yaş, sosyo ekonomik düzey, çocukların kabul-reddi algılayışları vb.) çalışılarak farklı sonuçlar üzerinde değerlendirmeler yapılmalıdır.

Kaynakça

- Biryan, S. (2006). *Çocuklar ve ergenler için empati ölçeğinin türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Doktora Programı. Yayınlanmamış Ders Ödevi.
- Brody, G. H. & Shaffer D. R. (1982). Contributions of parents and peers to children's moral socialization. *Developmental Review*, 2, 31-75.

- Clarke, P. (1984). What kind of discipline is most likely to lead to empathic behaviour in classrooms ? *History and Social Science Teacher*, 19, 240-241.
- Davidov, M. & Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child Development*, 77, 44-58.
- Dökmen, Ü. (1998). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul. Sistem Yayıncılık.
- Eisenberg, N. & Miller P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101, 91-119.
- Finkenauer, C., Engels, C. M. E. & Baumeister, R. F. (2005). Parenting behavior and adolescent behavioral and emotional problems: The role of self- control. *Journal of Behavioral Development*, 29, 58-69.
- Jolliffe, D. & Farrington, D. P. (2006) Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, 29, 589-677.
- Jones, D. (2000). Maternal ve paternal parenting during adolescence: Forecasting early adult psychosocial adjustment.. Adolescence. İnternette 15 Ağustos 2006' da http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_139_35/ai_68535847 adresinden alınmıştır.
- Kasuto, S. (2005). *Özel anaokullarına devam eden 6 yaş çocuklarının cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargıları ile annenin sosyal uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaukianian, A., Bjoerkquis, K., Lagerspet, K., Oestermen, K., Sahnivalli, C., Rothberg, S. & Ahlbam, A. (1999). The relationships between social intelligence, empathy and three types of aggression. *Aggressive Behavior*, 25, 81-89.
- Khaleque, A. & Rohner, R P. (2002). Perceived parental acceptance rejection and psychological adjustment: A meta analysis of cross- culturel and intra culturel studies. *Journal of Marriage and Family*, 64, 54-64.
- Kitahara, M. (1987). Perception of parental acceptance and rejection among Swedish university students. *Child Abuse & Neglect*, 11, 223-227.
- Kohn, A. (1991). *Caring kids: The role of the schools*. Phi Delta Kappa., 72, 496-506.
- Köksal, A. (2005). Erken çocukluk döneminde empati gelişimi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 51, 12-13.
- Nicholas, K B. & Bieber, S. L. (1996). Parental abusive versus supportive behaviors and their relation to hostility and aggression in young adults. *Child Abuse & Neglect*, 20, 1195-1211.
- Önder, A. (1999). *Yaşayarak öğrenme için eğitici drama*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Öner, N. (1997). *Türkiye' de kullanılan psikolojik testler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Paley, B., Conger, R. D. & Harold, G. T. (2000). Parent' s affect adolescent cognitive representations and adolescent social development. *Journal of Marriage and Family*, 62, 761-776.
- Rohner, R. P. (2004). The parental acceptance and rejection syndrome: Universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59, 830-840.
- Rohner, R. P. & Khaleque, A. (2005). *Handbook for the study of parental acceptance and rejection*. USA: Rohner Research Publications.
- Toran, M. (2005). *Farklı sosyo kültürel düzeylere sahip annelerin çocuklarını kabullenme ve reddetme davranışlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Turner, P. P., Sarason, I. G. & Sarason B. R. (2001). Exploring the link between parental acceptance and young adult adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 185-199.
- Wolchik, S. A., Wilcox, K. L., Tein, J. Y. & Sandler, I. N. (2000). Maternal acceptance and consistency of discipline as buffers of divorce on children's psychological adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 87-102.
- Zahn-Waxler, C., Cole, P. M., Welsh, J. D. & Fox, N. D. (1995). Psychological correlates of empathy and prosocial behaviors in preschool children with behavior problems. *Development and Psychopathology*, 7, 27-28.